

ІСТОРІЯ СІЛ ЗАКАРПАТТЯ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ МИКОЛИ ЛЕЛЕКАЧА

Ігор Ліхтей¹

кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри Античності,
Середньовіччя та історії України домодерної доби,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, Україна
E-mail: ihor.likhtei@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5458-7252>

У дослідженні проаналізовано статті доцента Ужгородського університету Миколи Лелекача з історії таких сіл Закарпаття, як Коритняни, Дравці, Середнє і Невицьке. Вчений підготував їх під час роботи в Земському архіві в Ужгороді. Впродовж травня-серпня 1937 року статті взріли світ у чотирьох числах українського часопису «Земля і Воля». Опублікований матеріал охоплює період із XIII – до кінця XIX ст., коли задані населені пункти належали до Ужанського комітату. Так, в рамках окресленого часового відрізка М. Лелекач зупиняється на висвітленні питання першої задки кожного села в джерелах, характеризує господарство, соціальний та національний склад населення, виконання селянами тих чи інших повинностей на користь пана або ж держави, конфесійну приналежність мешканців, їх виживання в непростих реаліях тієї суперечливої доби, наводить дати зведення храмів, створення парафій і под. При визначенні найдавніших повідомлень про ці села, М. Лелекач, очевидно, використав податковий інвентар 1427 року. В процесі нашого дослідження з'ясовано, що окремі пасажі в статтях М. Лелекача мають дискусійний характер, до прикладу, наведена ним суперечлива інформація про перебування в Середньому ченців-тамплієрів та виникнення села Невицьке. Йдеться про те, чи Невицьке постола навколо замку, на чому наголошує М. Лелекач, чи, навпаки, цю оборонну споруду було зведено тоді, коли вже існувало село. Попри це, оприявнений М. Лелекачем матеріал з історії чотирьох сіл Ужгородщини не втратив актуальності донині, він заслуговує на передрук, що нами й зроблено в додатку, а отже, його доцільно буде використовувати на заняттях з краєзнавства. Публікація М. Лелекача свідчить про розвиток на Закарпатті в 30-ті роки XX ст. такого міждисциплінарного наукового напрямку, як історична регіоналістика. В перспективі було б доцільно докладно проаналізувати праці про населені пункти краю з-під пера інших дослідників першої половини XX ст.

Ключові слова: Коритняни, Дравці, Середнє, Невицьке, Закарпаття, краєзнавство, Підкарпатська Русь.

Формулювання проблеми. В останні десятиліття поживався інтерес дослідників до вивчення наукової спадщини істориків-краєзнавців. Саме до таких учених належав і доцент Ужгородського державного університету (УжДУ; нині – Ужгородський національний університет – УжНУ) Микола Михайлович Лелекач (1907 – 1975). Науковий доробок ученого містить низку праць, присвячених історії Закарпаття доби Середньовіччя та Нового часу, чимало з яких на сьогодні потребує більш ґрунтовного аналізу. До того ж, М. Лелекач є одним із фундаторів історичного факультету УжНУ. Цей, перший на Закарпатті, університет було відкрито 18 жовтня 1945 року. Тож восени 2025 року УжНУ відзначив 80-літній ювілей з часу заснування. В цьому навчальному закладі Микола Лелекач пропрацював майже чверть століття – з 1946 до 1970 року. Його ж становлення як фахового історика відбулося в міжвоєнну добу, коли Закарпаття під назвою Підкарпатська Русь перебувало в складі Чехословацької Республіки, курс якої був спрямований на демократизацію суспільно-політичного й культурно-освітнього життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій спадщині М. Лелекача, серед іншого, є статті, присвячені вивченню минулого сіл Закарпаття, які він оприявнив у 1937 році. Інформація про цей напрямок його історичного чину міститься в публікаціях Д. Данилюка [Загальна бібліографія Подкарпаття,

2000, с. 11], І. Мандрика та М. Олашина [Олашин, 2002, с. 103–107; Мандрик, Олашин, 2007, с. 12; Олашин, 2010, с. 150–151]. Так, Іван Мандрик та Микола Олашин наголошують, що знанням історії міст і сіл Закарпаття ми повинні завдячувати передусім Миколі Лелекачу [Мандрик, Олашин, 2007, с. 12]. Принагідно відзначимо, що в міжвоєнну добу в періодичній пресі краю з'явилося чимало матеріалів про минуле його населених пунктів, серед яких – і наукові розвідки М. Лелекача. А загалом, як вважає Д. Данилюк, вивчення історії міст і сіл Закарпаття започаткували ще в середині XIX століття Карой Мейсарош і Тиводар Легоцький [Загальна бібліографія Подкарпаття, 2000, с. 11].

Сучасні вчені лише констатують зацікавлення М. Лелекачем у 30-ті роки XX ст. питаннями історії розвитку сільських населених пунктів, розташованих поблизу Ужгорода. Дослідження ж його напрацьовань з окресленої проблематики досі не зроблено. Зауважимо, що М. Лелекач був також співавтором нарисів про Ужгород та Ясиня, підготовлених для радянського енциклопедичного видання «Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область», на які в майбутньому теж доцільно було б звернути увагу [Лелекач, Молдавчук, 1969; Гранчак, Куценко, Лелекач, Межберг, Хланта, 1969; Довганич, Лелекач, Молдавчук, 1982].

Мета нашої публікації полягає в тому, щоб

¹ © Ліхтей І.

проаналізувати та оприявнити маловідомі статті Миколи Лелекача, присвячені історії таких населених пунктів краю, як Коритняни, Середнє, Дравці та Невицьке. **Методологічною основою роботи** є принципи історизму та наукової об'єктивності. Використано такі **методи**, як історіографічний, історико-порівняльний, історико-системний та аналітичний.

Виклад основного матеріалу. Своє дослідження з історії згаданих сіл М. Лелекач здійснив на основі архівних джерел. Як відомо, протягом 1936 – 1938 років учений працював у Земському архіві в Ужгороді, що й спонукало його до краєзнавчих пошуків. Статті взірли світ упродовж травня-серпня 1937 року в чотирьох числах україномовного часопису «Земля і Воля» [див. Додаток 1]. Це був господарський і суспільно-політичний тижневик, який виходив завдяки праці українського крила Республіканської хліборобської (аграрної) партії на Підкарпатській Русі.

Найбільш докладно висвітлено історію рідного для М. Лелекача села Коритняни упродовж XV – XIX ст. Передусім дослідник повідомляє про найдавнішу згадку цього населеного пункту в джерелах (1427 р.) та про його приналежність до володінь різних панів, зокрема графів Другетів і Берчені. Щоправда, сучасний словацький дослідник Фердинанд Уличний відзначає, що грамоти з коротким повідомленням про дорогу з Коритнян, які тоді належали Жигмодові Другетові, походять ще з 1416 року. До того ж Ф. Уличний припускає, що село могло бути ще давнішим і відносить час його заснування до XIII чи навіть XI століття [Uličný, 1995, s. 123].

Відтак М. Лелекач звертає увагу на соціальний і національний склад жителів села, виконання ними грошової, натуральної та відробіткової ренти на користь пана. На думку вченого, негативно позначилося на розвитку Коритнян антигабсбурзькі повстання під проводом Імре Текелі і Ференца II Ракоці (друга половина XVII – початок XVIII ст.). Тоді село майже знелюдніло, а невдовзі тут стали селитися колоністи з Верховини. Упродовж 1711 – 1848 років Коритняни входили до складу Ужгородської домінії, яка перебувала в управлінні держави. В цей період становище селян погіршилося. В Коритнянах було розміщено військових, що загалом негативно позначилося на житті місцевого населення.

З'ясував М. Лелекач і конфесійну приналежність мешканців села, наявність тут римо-католиків, які прийняли кальвінізм, а згодом померли від холери. Зрештою в Коритнянах було утворено греко-католицьку парафію з філіалами в навколишніх селах. Учений також наводить ім'я першого священника греко-католицької конфесії, акцентує на будівництві церкви, заснуванні тут руської та угорської шкіл. У підсумку, М. Лелекач характеризує демографічні зміни в селі в період із 1787 по 1898 роки й констатує, що зростання населення відбувалося повільно. Така ситуація, на його думку, була обумовлена спочатку втечами, а згодом еміграцією та поширенням холери. В цьому контексті наведено дані щодо кількості померлих від холери упродовж 1831 – 1873 років.

У нарисі про Середнє Микола Лелекач наголошує, що це село є одним із найдавніших у краї (існувало вже

в першій половині XIII ст.) й колись було містечком. Його історичний розвиток учений пов'язує із замком, який спорудили перші власники села, що належали до родини Горватів. Відтак у другій половині XVI ст. замок було оновлено, а після придушення повстання Ференца Ракоці II – зруйновано.

Уже в XII ст. у Середньому, як доводить М. Лелекач, існував монастир духовно-рицарського Ордену тамплієрів. Зауважимо, що питання про перебування в Середньому тамплієрів є дискусійним: більшість дослідників вважає, що таке твердження не має історичного підґрунтя. Та й у самій статті щодо цього спостерігаються певні невідповідності. По-перше, суперечливим є настільки раннє датування появи обителі, адже час заснування села М. Лелекач відносить до першої половини XIII ст. По-друге, Орден тамплієрів було ліквідовано буллою папи Климента V від 22 березня 1312 р., тоді як у публікації ця подія датується 1311 роком. Та якщо навіть припустити, що окремі ченці-тамплієри усякими правдами й неправдами могли забрести в наш край, то навряд чи аж у 1398 р. (тобто через 87 літ після припинення діяльності Ордену), як наведено в публікації. Ймовірно, йдеться про появу того року в Середньому монахів Ордену Паулінів. Тож, очевидно, при підготовці статті до друку в пасажі про обитель тамплієрів було допущено деякі помилки, в результаті чого й з'явилися такі неузгодженості. Хоча М. Лелекач і не пов'язує спорудження Середнянського замку з діяльністю рицарів-тамплієрів, але твердить натомість про існування в селі їхньої обителі, що в скрупульозних аналітиків безперечно викликає недовіру.

Ужгородський науковець Ігор Прохненко відзначає, що в XV ст. Середнє належало угорському роду Палоці, який 1414 р. отримав дозвіл на спорудження замку. Спираючись на археологічні дослідження його руїн, які було проведено у 2008, 2017 та 2018 роках, учений наголошує, що будівництво фортеці розпочалося наприкінці XV ст. й ця подія хронологічно збігається з датами, які зафіксовано в писемних джерелах. У підсумку, І. Прохненко впевнено відносить «тамплієрський» етап функціонування замку до категорії «туристичних міфів», що «значно спотворило реалії середньовічної історії краю» [Прохненко, 2018, с. 118–119].

У Середньому, як з'ясував М. Лелекач, здавна проживали римо-католики, потім з'явилися кальвіністи. В другій половині XVIII ст. в селі постала самостійна греко-католицька парафія, для якої згодом було зведено муровану церкву. Серед іншого, Микола Лелекач простежує негативні наслідки для населеного пункту, спричинені антигабсбурзькими повстаннями другої половини XVII – початку XVIII ст. Учений також з'ясовує особливості землеволодіння та відзначає, що жителі Середнього виконували панщину 2–3 дні на тиждень на користь кількох панів. Отже, відробіткова рента була надзвичайно обтяжливою. У підсумку, дослідник звертає увагу на отримання Середнім торгового права, розміщення тут поштової станції та військової казарми.

З опором на джерела, Микола Лелекач відзначає, що найдавніша згадка про село Дравці датується 1427 роком. Однак Ф. Уличний наводить документи за

1416 і 1422 роки – про підтвердження Лелеським конвентом виокремлення земель села Баранинці й межі між полями Минаю та Кетергена, в яких також міститься інформація про дорогу до Дравців, що пролягала через ці території [Uličný, 1995, s. 68]. В контексті висвітлення історії села, яке знаходилося у володінні Другетів, М. Лелекач констатує, що колись через нього протікала річка Уж і навіть збереглося старе пересохле русло. Він також характеризує соціальну структуру жителів Дравців XVII – XVIII ст. й виконання ними різноманітних повинностей на користь пана, а також вказує на можливості селян підзаробити. Науковець відзначає, що з XVII ст. населення Дравець було переважно руської народності. Тут проживали люди різних конфесій, але найбільше було греко-католиків, які платили коблину священникові в Радванці, а згодом оформилися у власну парафію і за допомогою держави звели кам'яну церкву. В другій половині XIX ст. село стало місцем осідку окружного начальника.

Завершує цикл нарисів стаття М. Лелекача про Невицьке. Спочатку він висвітлює історію тамтешнього замку, а потім села. Дотримуючись такого підходу, дослідник вважає, що Невицьке виникло як поселення навколо замку, який було побудовано родиною Омодеївців десь після 1290 року. Учений стисло описав історію замку в XIV – XVII ст., коли він був центром домінії графів Другетів. На думку М. Лелекача, географічне розташування замку зумовило те, що навколо нього постало не місто, а лише невелике село, адже відносно вузька долина річки Уж і стрімкі високі гори не дозволяли, щоб поселення розросталося. Відтак науковець повідомляє, що перша згадка про Невицьке як населений пункт датується 1427 роком. Давнішу дату щодо існування села наводять Володимир Неточаєв та Степан Пруниця. Дослідники стверджують, що вперше замок в історичних документах згадується 1317-го, а село – 1364-го року, хоча виникли вони, очевидно, раніше [Неточаєв, 1969, с. 663; Неточаєв, Пруниця, 1982, с. 495–496].

Натомість Ф. Уличний наголошує, що опосередковані свідчення про Невицьке датуються другою половиною XIII ст., коли згадується й замок. Однак село є давнішим, ніж замок. Своє судження Ф. Уличний обґрунтовує тим, що якби Невицьке постало пізніше, то мало б назву на зразок «Підграддя», але цього не сталося. Він припускає, що поселення існувало ще до XIII ст. Заснували ж його, як вважає Ф. Уличний, в X – XI ст. словацькі поселенці під час поступового заселення середньої частини долини річки Уж. Словацький науковець також відзначає, що перше безпосереднє свідчення про Невицьке знаходимо в податковому інвентарі за 1427 р. [Uličný, 1995, s. 155–156]. Очевидно, саме цим документом послуговувався й М. Лелекач, адже він відзначає, що Коритняни, Дравці й Невицьке вперше згадуються саме 1427 р. Однак Ф. Уличний виявив трохи давніше джерело, в якому є згадка про Дравці й Коритняни.

Цікаві судження щодо спорудження Невицького замку висловлюють сучасні українські вчені Олександр Дзембас і Йосип Кобаль, які датують

початковий етап його історії приблизно XII століттям. Вони вважають, що будівництво фортеці, «ймовірно, було пов'язане з активною “руською” політикою угорських королів і зростанням ролі гірських перевалів і шляхів, які вели через Карпати на північ і схід, до Галича та Києва». Тоді замок мав вигляд земляного городища «невеликих розмірів, укріплення якого складалося із валів, ровів, палісаду» [Дзембас, Кобаль, 2005, с. 22]. Науковці припускають, що в березні 1241 р. цю оборонну споруду зруйнували монголо-татари, які увірвалися в Угорщину через Верецький перевал. На думку О. Дзембаса та Й. Кобалі, правдоподібно також і те, що згаданий в одному з джерел 1248 року «новий замок Унг» розташовувався саме в Невицькому [Дзембас, Кобаль, 2005, с. 23–24]. Воднораз, згадані автори не ставлять за мету простежити процес виникнення Невицького як поселення, тож питання про те, що з'явилося раніше – замок чи село – і досі залишається відкритим.

Висвітлюючи подальшу історію Невицького, Микола Лелекач аналізує зміни в соціальному складі населення наприкінці XVII – упродовж XVIII ст., наводить дані про кількість худоби та птиці в селі, звертає увагу на виконання його жителями відробіткових повинностей, вказує на можливості підробітку для селян. Наприкінці публікації М. Лелекач подає інформацію про існування в Невицькому парафії, про зведення тут храму (спочатку з дерева, а потім – з каменю), згадує про маляра Духновського, який розписав тамтешню церкву, та про дяка Югасевича, який мешкав у селі та склав співаник.

Висновки. Спираючись на архівні джерела, Микола Лелекач підготував чотири статті, присвячені історії таких сіл Закарпаття, як Коритняни, Дравці, Середнє і Невицьке. Їх було оприлюднено на шпальтах україномовного часопису «Земля і Воля». Через газетний формат публікації покликання на використані джерела не зроблено. Вчений стисло висвітлює історичний розвиток цих населених пунктів у період із XIII – до кінця XIX ст. В цьому контексті він, зокрема, розглядає питання першої згадки кожного села в джерелах, характеризує господарство, соціальний та національний склад населення, виконання селянами тих чи інших повинностей на користь пана або ж держави, конфесійну приналежність жителів, з'ясовує демографічні наслідки після лихоліть і под. Документальне підтвердження існування цих сіл М. Лелекач виявив, очевидно, в податковому інвентарі 1427 року. Окремі пасажи в статтях ученого мають дискусійний характер, до прикладу, наведена ним суперечлива інформація про перебування в Середньому ченців-тамплієрів та виникнення села Невицьке. Попри це, оприявнений М. Лелекачем матеріал з історії чотирьох сіл Ужгородщини не втратив актуальності донині, він заслуговує на передрук, а отже, його доцільно буде використовувати на заняттях з краєзнавства. Публікація М. Лелекача свідчить про розвиток на Закарпатті в 30-ті роки XX ст. такого міждисциплінарного наукового напрямку, як історична регіоналістика. В перспективі було б доцільно докладно проаналізувати праці про населені пункти краю з-під пера інших дослідників першої половини XX ст.

ДОДАТКИ

Додаток 1

М. Лелекач.

*Із історії наших сіл*¹
(На основі архівних джерел)

Кожний свідомий громадянин цікавиться минувиною свого села, міста, околиці, свого краю і народа.

Старі люди розповідають те, що чули від своїх батьків, додаючи нові комбінації фактів. Найчастіше питають і оповідають про заложення села, звідки прийшли їхні предки, від коли є в селі церква й школа, про давню панщину і т.д. В наступних числах «Землі і Воли» подамо про подекторі наші села деякі історичні дані й то дані з архівів, які ще в літературі не були використані.

1. Коритняни.

Село Коритняни лежить 7 км. на південь від Ужгороду. В старих письмах ім'я села писали різно: Kerednye, Koritnya, Keretne, Keraknye. Найдавніша згадка про село є з 1427 р. В тім році вже існувало як село й було маетком кількох панів. Всіх телеків² було тоді 40. Початком XVI віку посередництвом куплі й подруж, ціле село дісталоса до власности Другетів. Від того часу Другети володіли селом і людьми аж до 1691 р. В тім році дістав село граф Берченій і його власністю було аж до року 1711. Від 1711 р. всі маетки Берченія, між ними й Коритняни, забрала держава й управляла ними аж до 1848 р.

Якої народности було населення села до початку XVIII в., не можна точно означити. Записаний переказ з року 1795 і імена селян з 1691 р. засвідчують, що населення було по більшій часті мадярське.

Дуже інтересний є цей список селян з 1691 р. З нього ми бачимо, що в селі жило 30 газдів³ і 6 желярів⁴, які мали разом 13 телеків. Опущених телеків⁵ було 12. З тих родин, про які в списку згадується, тепер живуть тільки Вайди, Товти, Береші і Ноді. Селяни повинні були заплатити панові на Михайла від телеку 1 зол., на день Юрія 1.80 зол., а спільно ціле село 30 зол., т.зв. «суху корчму»⁶. Крім того, за кожний телек річно 12 курей, 12 яєць. Півтелекові господарі платили половину. Далі давали кожний дев'ятий сніп, панщину робили 2 дні в тижні і обробляли винницю «Дюрічко» на ужгородській горі. Ціле село мало 22 воли, 26 корів, 1 вівцю і 57 свиней. Ані одного коня не було.

Під час повстання Текелія і Ракоція, село майже вилюднилося. Був і такий рік, що в селі нікого не знайшли. Господарі повтікали на околицю Ніредьгази, а на їхні місця приходили люди з Верховини, з т. зв. Крайни. Покоління нових колоністів живуть в селі і до сьогодні. Положення селян від часу приключення їх до власности держави, дуже погіршало. До села примістили військо, яке висмоктувало селян. Від часів Марії Терезії управителі ужгородської домінії часто забирали від селян добру, родючу землю, а приділювали їм багнисту й корчулясту.

Переказ каже (з 1802 р.), що в давніх віках, село мало римо-католиків, римо-кат. фару й пароха. Пізніше римо-кат. попереходили на кальвінську віру, які на чуму повимирали. Першим греко-кат. священиком був І.Дирпакович, який дав збудувати дерев'яну церкву (у роках 1700 – 1712). До Коритнян належали філії: Баранинці, Гомок, Концгаза, Кетергин і Мінай. Р. 1724 дерев'яна церква згоріла, але вірники зараз збудували собі другу. Теперішня мурована церква зачалась будувати 1781 р., а закінчено її в 1794 році. Поміг її добудувати цісар Йосиф II за підпорою 2.149 золотих.

Руська школа була заоснована в 1765 році. Діти учив дяк і то тільки в зимі. Кінцем XVIII в. була і т.зв. трівіяльна школа з окремішними учителями. Мадярську школу організували в 1886 році.

Популяція села йшла дуже поволі. Ось деякі дані про населення:

	всіх	русинів	гр.кат.
1787	350	–	–
1797	–	–	535
1808	–	–	572
1850	624	522	538
1869	745	–	635
1881	664	509	553
1888	664	–	–
1898	668	–	–

Причини такого помалого популяційного розвитку села, були різні: утеча, а пізніше еміграція і холера. На холеру померли:

¹ Збережено мову і стиль М.Лелекача; примітки щодо пояснення історичних термінів зроблено нами.

² Телек – земельний наділ сільськогосподарських угідь, який належав селянину.

³ Газда – господар, хазяїн.

⁴ Желяри – категорія залежних селян, які володіли не більше як однією восьмою частиною земельного наділа (телека).

⁵ Покинутих земельних наділів.

⁶ Суха корчма – плата за невживання вина з панської виноробні.

1831 році	23 людей
1848-49 роках	7
1855 році	33
1872	2
1873	77

Тепер село має до 900 душ. Перший жид в селі поселився в 1799 р.

Земля і Воля. Господарський і суспільно-політичний тижневик українців-членів Республіканської хліборобської (аграрної) партії на Підкарпатській Русі, рік видання IV, Ужгород, 12 травня 1937, число 7, с. 3.

2. Середнє.

Отце село, колись було містом, є одним із найдавніших сіл на Підк. Русі. Вже 1332 р. мало свою парохію. Отже напевно існувало в першій пол. XIII в. Село називали: Oppidum Zerennye (1455 г.), Serechnya, Szerednya. Першими власниками села згадуються Горвати, які в цілій ужгородській околиці мали 15 сіл. Від XVI віка, як сім'я Горватів вимерла, село належало сім'ї Добо. В тім віці і в XVII Середнє було центром т.зв. Середнянської домінії, до якої належало декілька сіл. Хуторі села розлогі були аж по Хольмець, Гейовці і Добронь. Бігом XVII і XVIII вв. і інші шляхетські сім'ї посіли маєтки в цілій домінії (між тим сім'я Добо вимерла).

Середнє записалося в історії нашого краю своїм замком, який колись грав велику стратегічну роль, але тепер тільки сліди залишилися по нім. Побудували замок ще Горвати, але обновили його в пол. XVI в. Федір Добо. Мури розширив і обвів їх каналом, в якому постійно була вода. Р. 1620 Габрієл Бетлен привів під замок 40.000 війська, яке по декілька тижневій облозі зайняло його й сильно зруйнувало. Така сама доля постигла замок і в рр. 1643 – 1655, а в 1704-ім р. під час повстання Ракоція Фр. II зайняли його наші русини. По ліквідуванні цього повстання, на розказ цесаря, німецьке військо розвалило мури.

Відносно релігійного життя в Середнім вже в XII віці був монастир темпларів. Монахи темпларів дуже були войовничі й любили вино. Здається, що вони дали початок винарству. По розв'язанні ордену темпларів (р. 1311) осіли тут монахи ордену темпларів (р. 1398). Монастир лежав 1 км. на захід від села.

Греко-кат. парохія повстала досить пізно, бо ще р. 1751 Середнє було філіялкою парохії в Ляхівцях. Тоді було в Середнім 12 господарів греко-католиків. Парохія в селі організовувалася около 1779 р. Сьогоднішня церква була вимурована р. 1810-го.

Римо-кат. було в тім віці ще менше. Р. 1781 середнянські римо-кат. належали до парохії в Йоврю. Всіх римо-кат. було 15 душ (греко-кат. 100), а кальвінів 6. Римо-кат. були слуги нямешичів, а нямеші¹ були кальвінами. Хоч римо-кат. було небагато в селі таки їх філія мала 1 цілий телек землі, а греко-кат. нічого.

При кінці XVII в. і поч. XVIII в. містечко потерпіло великі шкоди. Безперервні війни, контрибуції військові і також крадіжкі своїх і несвоїх військ, геть винищили населення. По р. 1711-ім в селі майже нікого не було, бо при поході війська з Ужгороду до Мукачеве і назад, звичайно ночували в Середнім. Харч і нічліг мусіли їм давати селяни і то задармо. Крім того, панщина була велика. Середнянчане робили панщину не одному панові, але кільком. Кожний господар робив 2–3 дні в тижні панщину своєму панові. Податок так державний, як і панський платили готовими грошми.

Торгове право Середнє дістало ще 1732 р. Крім того вже від того часу була тут станція пошти й касарня для війська.

Земля і Воля. Господарський і суспільно-політичний тижневик українців-членів Республіканської хліборобської (аграрної) партії на Підкарпатській Русі, рік видання IV, Ужгород, 2 червня 1937, число 8, с. 5.

3. Дравці.

Darouc, Drauc, Дравці лежать на головній дорозі Ужгород – Мукачів. Сьогодні доста велике село, але давно мало о багато менше людей, як поокочичні села. Від прадавня належало Ужгородській домінії, т. є. Другетам. Як село поперше згадується р. 1427. Другети мали тут свій двір (т. зв. Майор), куди приходили працювати люди не тільки з Дравець, але із Коритнян, Баранинець, Довгого і Цигановець. Винниця на Дравецькій горі згадується вже в середині XVI віка. Обробляли її селяни з Дравець і Цигановець.

До 1684 ріка Уж шила з Ужгороду, через Дравці, Баранинці, Довго до Латориці. Під р. 1583 записано, що повинь рознесла панський водяний млин в Дравцях. Тому, що ріка цілком покинула старе дравецьке русло, поплила через Йоврю і Лекарти до Лаборця. Сего дня залишилися тільки глибоко висхле русло і тече туди вода тоді, як є зливи. Ще старше русло ріки Ужа можна прослідити з Дравець (від першого камінного мосту), через Кінчеш, Коритняни, Часлівці, Гейовці до Латориці. Цим найстаршим руслом могла протікати та ріка ще в передісторичній добі.

В списку сіл з 1691 р. є зазначено, що в селі живе 13 господарів (1 циганин) і 12 желярів. Опущених господарств було 32. Ціле село мало: 7 волів, 18 коров, 32 свині, 13 вуликів, а циган 2 коні. Панові працювали 3 дні в тижні і платили грошевий податок. Ціле село повинно було дати річно 12 курей, 12 яєць, 1 гуску і девятину від безрог, пчіл і овець.

¹ Нямеші – дрібні шляхтичі.

Вже того списку видно, що село зачало пустіти. З 45 господарів залишилося тільки 13. Причиною спустошення села були війни і великі податки. Коли 1717 р. збирачі податків прийшли в село, не знайшли там ані одної живої душі. Всі селяни повтікали й покинули свої землі та хати. Від того часу помалі зачали приходити в село люди і поселяватись там. Вже 1720 р. в селі жило 5 господарів (Керекарто, Пайкош, Мацура, Товт і Лібурський), 1762 р. 8, 1772 р. 25, а 1789 р. 35 господарів і 6 желярів.

До 1786 р. селяни робили панщину кожний другий тиждень. А по цьому році, по урбаріяльній упорядкованні, робили кожний третій тиждень. Крім того платили грошовий податок домінії і державі, а квартировали військо. Тоді вже селяни могли дещо також заробити. З Мукачева возили сіль і за гроші копали в винницях. Жінки добре заробляли з тканням і продажу гунь в Ужгороді. Гуні і полотно від них скуповували ужгородські торговці греки, які потім вони продали в околиці Токаю. Звідам греки скуповували вино і везли до Галичини.

В другій пол. XIX в. Дравці сталися осідком начальництва дравецького округу.

Якої народности було населення Дравець до XVII в., точно не можна означити. Але вже від XVII в. у документах зазначено, що населення є руської народности. На початку XVIII в. в селі була вже руська церква, але 1733 р. розпалася, а дзвін хтось вкрав. Вірники належали до радванської парохії і попові платили річно по 1 віку жита¹. З цілого села зібрав 5 кобликів (братиславської міри)². Р. 1752 в Дравцях було 33 греко-кат. родин, приблизно 200 душ, а 1783 р. 386 душ греко-кат. Парохія була зорганізована в 1771 році і сюди приключили Баранинці і Підгорб. Теперішня мурована церква була збудована р. 1806 при помочі держави.

Перед 1733 роком були в селі і кальвини, але вже того року не було ані одного. Римо-кат. все було небагато, 1838 р. 43 (жидів 22, греко-кат. 596) душі і належали до Ужгородської парохії.

Земля і Воля. Господарський і суспільно-політичний тижневик українців-членів Республіканської хліборобської (аграрної) партії на Підкарпатській Русі, рік видання IV, Ужгород, 15 червня 1937, число 9, с. 3.

4. Невицьке.

Історію Невицького мусимо розглядати з двох сторін: історії Невичанського замку й історії самого села.

Замок Nevichke, Nyevicke, Nyiviczke був побудований десь по році 1290 родиною Омодеївців і належав до маєтку короля. В році 1312 король Карло Роберт подарував його і всі маєтки, які туди належали Другетам. Другети зробили з цього замку центр своєї великої домінії. Крім доколичних сіл аж по замок і сам Ужгород належав до Невицького. Замок був обведений глибоким ровом а з гірських потічків зроблено водовод. Р. 1591 родина посварилася. Балінт Другет обняв замок своїми слугами і людьми з околиці. Замок тільки так міг зайняти, коли водовод зруйнував. Без води залога мусіла піддатися. В першій пол. XVII в. ще більше потерпів Невичанський замок. Другети, які були на стороні німецького цесаря, часто воювали проти Семигородських князів. 1644 року князь Юрій Ракоцій замок заняв, Другета прогнав і розказав мури порозкидати. Від того часу ніхто не поправляв стіни і тому стратегічне значіння замку упало. Коли р. 1711 дістався знов до володіння держави, з могучого замку були тільки голі стіни.

В минувшині звичайно около замку повстали великі міста. Чому під Невичанським замком повстало тільки мале село? Причиною того є географічне положення замку. Вузька долина ріки Ужа, стрімкі високі гори не дозволяли, щоби розвилася більша осада.

Невицьке як село, споминається р. 1427. Скільки село мало хат, не знати, але ще в середині XVII в. було тільки 5. В 1691 році в селі було 13 господарів, які мали по пів телека і 4 желярі. Опущених цілих телеків було 15 а пів телеків 4. Ціле село мало 9 волів, 13 коров, 49 свинь і 7 вуликів бджіл. Селяни нарікали, що земля дуже тверда: при ораню треба запрягати 4 воли. Панові робили що другого тижня і платили т. зв. дяківський гріш. В селі був і один панський млин на 2 камені. Річно могло змолотися до 150 кобликів зерна. Пізніше вода понесла млин. Р. 1720 в селі було 15 господарів, 1 желяр, 1 піп і 1 дяк. Крім того мали тут свої землі господарі з Оноковець, Ворочова і Оріховиць.

До пол. XVIII в. багато селян повтікало з села, (Горяни, Оріховиця...), але на їх місця поприходили інші з Верховини. Р. 1752 було 14 газдів, 1772 в селі вже жило 26 господарів, 5 желярів і 1 арендар жид. 20 господарів мало по ¼ телека, а 6 тільки ⅙. Панщину робили господарі кожного третього тижня від понеділка до суботи а желярі кожного шостого тижня.

Селяни зізнавали, що колись добре заробляли: возили сіль. Але від часу, коли сіль возять з Мукачева, невичанського хіба раз на рік візьмуть везти. Дрова з панського ліса могли рубати не тільки для себе, але і продавати в Ужгороді.

Парохія і церков була вже 1693 р. Р. 1733 деревляна церков вже настільки запустіла, що боялися до неї заходити. Розпадалася і парохія. В рр. 1733 – 1752 набудовано другу церков з дерева. Нинішня камінна церков змурована р. 1777 і то з помічю держави. Малював її маляр Духновський той самий, що і в Коритнянах і Керумлі. При кінці XVIII в. в Невицькім жив славний дяк Югасевич, який багато і гарно переписував релігійні книжки.

Земля і Воля. Господарський і суспільно-політичний тижневик українців-членів Республіканської хліборобської (аграрної) партії на Підкарпатській Русі, рік видання IV, Ужгород, 18 серпня 1937, число 13–14, с. 5.

¹ Віко – одиниця виміру об'єму рідких тіл та сипких продуктів; дорівнює 32 літрам або 25 кг зерна.

² Коблик – міра ваги. Один братиславський (пожонський) коблик дорівнював приблизно 78 кг.

Список використаних джерел

- Uličný, F., 1995. *Dejiny osídlenia Užskej župy*, Prešov: Filozofická fakulta v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 358 s.
- Гранчак, І. М., Куценко, К. О., Лелекач, М. М., Межберг, Н. І., Хланта, О. В., 1969. Ужгород, *Історія міст і сіл Української РСР. Закарпатська область*, Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, с. 77–160.
- Дзембас, О. В., Кобаль, Й. В., 2005. *Невицький замок. Історичний нарис*, Ужгород: ВАТ “Видавництво Закарпаття”, 80 с.
- Довганич, Е. Д., Лелекач, Н. М., Молдавчук, В. С., 1982. Ясиня, *Історія городів і сіл Української ССР. Закарпатська область*, Київ: Головна редакція Української советської енциклопедії, с. 406–413.
- Загальна бібліографія Подкарпаття*, зложили Лелекач Н., Гарайда І., 2000. Передмова Д. Данилюка (на укр. мові); післямова В. Падяка (на укр. мові), Ужгород: Вид-во В. Падяка, 214 с.
- Лелекач, М. М., Молдавчук В. С., 1969. Ясиня. *Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область*, Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, с. 514–523.
- Мандрик, І., Олашин, М., 2007. Знанням історії міст і сіл краю ми завдячуємо передусім Миколі Лелекачу, *Новини Закарпаття*, № 147–148, 22 грудня, с. 12.
- Нетоцаєв, В. І., 1969. Невицьке, *Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область*, Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, с. 663–672.
- Нетоцаєв, В. І., Пруница, С. Ю., 1982. Невицьке, *Історія городів і сіл Української ССР. Закарпатська область*, Київ: Головна редакція Української советської енциклопедії, с. 495–502.
- Олашин, М., 2002. М. М. Лелекач як дослідник історії селянства Закарпаття доби феодалізму, *Регіональні студії*, Ужгород, вип. 4, с. 103–107.
- Олашин, М. В., 2010. *Історичний факультет Ужгородського національного університету*, Ужгород: Гражда, 440 с.
- Прохненко, І., 2018. Питання датування Середнянського замку, *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, вип. 1 (38), с. 117–122. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(38\).2018.159904](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(38).2018.159904).

References

- Dovganich, E. D., Lelekach, N. M., Moldavchuk, B. S., 1982. IAsinia [Yasinya], *Istoriia gorodov i sel Ukrainkoi SSR Zakarpatskaia oblast*, Kiev: Glavnaia redaktsiia Ukrainkoi sovetskoi entsiklopedii, s. 406–413. (in Russian).
- Dzembas, O. V., Kobal, Y. V., 2005. *Nevytskyi zamok. Istorychnyi narys*. [Nevytsky Castle. Historical sketch], Uzhhorod: VAT “Vydavnytstvo Zakarpattia”, 80 s. (in Ukrainian).
- Hranchak, I. M., Kutsenko, K. O., Lelekach, M. M., Mezherber, N. I., Khlanta, O. V., 1969. Uzhhorod [Uzhhorod], *Istoriia mist i sil Ukrainkoi PCP. Zakarpatska oblast*, Kyiv: Holovna redaktsiia URE AN URSR, s. 77–160. (in Ukrainian).
- Lelekach, M. M., Moldavchuk, B. S., 1969. Yasynia [Yasinya], *Istoriia mist i sil URSR. Zakarpatska oblast*, Kyiv: Holovna redaktsiia URE AN URSR, s. 514–523. (in Ukrainian).
- Mandryk, I., Olashyn, M., 2007. Znanniam istorii mist i sil kraiu my zavdiachuiemo peredusim Mykoli Lelekachu [We owe our knowledge of the history of the region's towns and villages primarily to Mykola Lelekach], *Novyny Zakarpattia*, № 147–148, 22 hrudnia, s. 12. (in Ukrainian).
- Netochaev, V. I. Prunitsa S. IU., 1982. Nevitskoe [Nevitskoye]. *Istoriia gorodov i sel Ukrainkoi SSR Zakarpatskaia oblast*. Kiev: Glavnaia redaktsiia Ukrainkoi sovetskoi entsiklopedii, s. 495–502. (in Russian).
- Netochaev, V. I., 1969. Nevytske [Nevytske], *Istoriia mist i sil URSR. Zakarpatska oblast*, Kyiv: Holovna redaktsiia URE AN URSR, s. 663–672. (in Ukrainian).
- Olashyn, M. V., 2010. *Istorychnyi fakultet Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu*. [Faculty of History, Uzhhorod National University], Uzhhorod: Hrazhda, 440 s. (in Ukrainian).
- Olashyn, M., 2002. M. M. Lelekach yak doslidnyk istorii selianstva Zakarpattia doby feodalizmu [Lelekach as a researcher of the history of the Transcarpathian peasantry during the feudal era], *Rehionalni studii*, Uzhhorod, vyp. 4, s. 103–107. (in Ukrainian).
- Prokhenko, I., 2018. Pytannia datuvannia Serednianskoho zamku [The question of dating the Serebnyansky Castle], *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, vyp. 1 (38), s. 117–122. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(38\).2018.159904](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(38).2018.159904). (in Ukrainian).
- Uličný, F., 1995. *Dejiny osídlenia Užskej župy*, Prešov: Filozofická fakulta v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 358 s. (in Slovakian).
- Zahalna bybliohrafiia Podkarpattia [General bibliography of Subcarpathia], zlozhyly Lelekach N., Haraida Y., 2000. Peredmovna D. Danyliuka (na ukr. movi); pisliamova V. Padiaka (na ukr. movi), Uzhhorod: Vyd-vo V. Padiaka, 214 s. (in Ukrainian).

Ihor Likhtei

PhD in History, Associate Professor, Head of the Department of Antiquity,
Middle Ages and History of Ukraine before the modern age,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

HISTORY OF TRANSCARPATHIAN VILLAGES IN THE SCIENTIFIC HERITAGE OF MYKOLA LELEKACH

The investigation analyzed the articles by Associate Professor of the Uzhhorod University Mykola Lelekach on the history of such villages of Zakarpattia as Korytniany, Dravtsi, Serednie and Nevytske. The scientist prepared them while working in the Zemsky Archive in Uzhhorod. During May–August 1937, the articles were published in four issues of the Ukrainian-language magazine “Zemlia i Volia”. The published material covered the period from the 13th to the end of the 19th century, when the mentioned settlements belonged to the Uzhanskyi County. Thus, within the outlined time period, M. Lelekach focused on highlighting the issue of the first mention of each village in the sources, characterized the

economy, social and national composition of the population, the performance by the peasants of certain obligations in favor of the lord or the state, the confessional affiliation of the inhabitants, their survival in the difficult realities of that controversial era, gave the dates of the construction of churches, the forming of parishes, etc. When determining the oldest reports about these villages, M. Lelekach apparently used the tax inventory of 1427. In the course of our research, it was found that some passages in M. Lelekach's articles are of a debatable nature, for example, the contradictory information he provided about the stay of Templar monks in Serednie and the origin of the village of Nevytske. The question is whether Nevytske arose around the castle, which M. Lelekach emphasizes, or, on the contrary, that defensive structure was erected when the village already existed. Despite this, the material on the history of four villages of the Uzhhorod area presented by M. Lelekach has not lost its relevance to this day, it deserves to be reprinted, which we have done in the appendix, and therefore it can be used in the school course of local history. M. Lelekach's publication affirms to the development in Zakarpattia in the 30s of the twentieth century of such an interdisciplinary scientific direction as historical regional studies. In the future, it would be advisable to analyze in details the works on the settlements of the region written by other researchers of the first half of the 20th century.

Keywords: *Korytniany, Dravtsi, Serednie, Nevytske, Zakarpattia, local history, Pidkarpatska Rus.*

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що не має конфлікту інтересів щодо даного дослідження, включаючи фінансовий, особистий, авторський або будь-який інший, який міг би вплинути на дослідження, а також на результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження було проведено без фінансової підтримки.

Доступність даних

Усі дані доступні в цифровій або графічній формі в основному тексті рукопису.

Використання штучного інтелекту

Автор підтверджує, що при створенні даної роботи він не використовував технології штучного інтелекту.

Статус статті:

Отримано: 11.02.2026   Прийнято: 10.03.2026   Опубліковано: 15.04.2026

Creative Commons Attribution NonCommercial ShareAlike License (CC BY-NC-SA 4.0)

ISSN 2523-4498 (Print)   ISSN 2786-6513 (Online)